

ուրիշի բերնէն կըխօսի . միայն Փեղոն ըստած տրամախօսութիւնը ու Սոկրատայ ջատագովութիւնը իր բերնէն գրած կերեւայ : Իրեն ոճը այնչափ դովելի ու յարգի էր : Յունաց մէջ որ անունը աստուածախօս գրին . ոճն ալ այնչափ անոյշ էր որ Լեւոնքի մեղու ըսուեցաւ . ինչպէս Լիկերոն ալ որ հին ատենէն ի վեր ճարտասանութեան օրինակ է՝ աս իմաստասիրին վրայ զարմանալով կըսէ . « Եւ որ Լքամազդ ուզէր մարդկային լեզուով խօսիլ , անշուշտ Պղատոնին ոճովը կըխօսէր » : Պղատոն այսպէս իրեն գրուածքներովը թէպէտ շատ անուանի եղաւ , սակայն մէկ քանի ծուռ կարծիքներ ալ ունեցաւ . զոր օրինակ կըսէր թէ կրակը բուրգի պէս երկրիս վրայ թիւերով կախուած է . աշխարհքս տասուերկու հատ հնգանկիւնի կտորներէ բաղկացած է . հոգւոյ անմահութիւնն ալ կընդունէր , բայց հոգեփոխութիւն : Այնչափ ճշմարիտ Լքտուած մը ըլլալը կընդունէր , բայց մոլորութեամբ մը կըսէր թէ նիւթը յաւիտենական է : Եւ ատ երկայն կըլլար թէ որ Պղատոնին ամէն ծուռ ու շիտակ կարծիքները մէջ բերէինք . աս յայտնի է որ իրեն պարկեշտութիւնը , ազնուութիւնը , քաղցրախօսութիւնը և ուրիշ կատարելութիւնները իր հմտութեւ հետ միացած՝ ամէնուն սիրելի ու պատկառելի բրած էին զինքը :

Սակաւակեր էր , ու շատ զգուշաւոր ան բաներուն մէջ որ կրնան մարդու մարմինը տկարացընել , և միտքը բթացընել : Լքանկով խիստ առողջ կեանք մը անցընէին ետքը՝ ութսունումէկ տարուան մեռաւ իր ծնած օրը . և իրեն հիւանդութեան վերջի ժամանակն ալ խելքը գլուխն էր կըսեն , անանկ որ հոգին տալու ատենը բարեկամներուն հետ կըխօսի եղեր . մանաւանդ թէ Լիկերոնի զուրցածին նայինք նէ՝ գրելու ժամանակը մեռաւ կըսէ :

ԱԶԳԱՅԻՆ ԴՊՐՈՒԹԻՒՆ

Լքային երգերն և ուրիշ ասանդներն լքայ :

ՆԱԽԱՐԻՏ ազգասիրի մը առջև շատ յարգի բաներէն նաև ան աւանդները որ բերնէ բերան անցնելով ինչուան իր օրերը հասած են : Ասն զի ազգի մը պատմութիւնը , բնաւորութիւնները , սովորութիւնները , լեզուն ու լեզուին զանազան փոփոխութիւնները ոչ միայն գրաւոր պատմութիւններէ կիմացուին , հապանաւ ան գրաւոր յիշատակարաններէն առաջ՝ անգիր աւանդութիւններով կը հաստատուին : Լնոր համար է որ ամենայն ազգաց հին ու նոր պատմիչները մասնաւոր ջանքով ետեւէ եղած են հաւաքելու ազգային պատմութիւնները , երգերն ու առակները . մեր Խորենացին ալ շատ եռանդուն ջանքով և իմաստուն ընտրութեամբ իր պատմութեանը մէջ իբրև անգին գանձ հաւաքեր ու պահեր է մեզի մէկքանի հին երգեր ու աւանդութիւններ , որոնց վսեմ գեղեցկութեանը վրայ ոչ միայն մենք , այլ և օտարները կը զմայլին ու կը զարմանան : Իրաւ է որ շատ անգամայս պիտի երգերուն ու աւանդութիւններուն մէջ ճշմարտութիւնը առասպելներով զարդարած կըլլայ . բայց Խորենացին պէս լուսաւոր միտք ունեցողը անոր չնայիր , հապա ան առասպելը շինողին վախճանը կը հասկընայ , և անով գոհ կըլլայ . թող լեզուին աղուորութիւնը , բանաստեղծական բացատրութիւնը և ընդհանրապէս ազգային հոգի ըստածը՝ որ այսպիսի աւանդութեանց մէջ խիստ պայծառ կը տեսնուի : Լքասէր մարդը այնչափ համ կառնէ աս աւանդութիւններէն որ ոչ միայն հայրենի ժառանգութեան պէս սիրով կընդունի ու կը պահէ , հապա նաև անոնց պակսութիւններուն աչք կը-

գոցէ, և ան ոճերը կամ բառերն որ  
ականջին խորթ կրնային երևնալ՝ ի-  
րենց բնական ու հարազատ աղու-  
րութեամբը աւելի հաճոյ կըլլան ի-  
րեն: Որչափ որ աս խօսքս ճշմարիտ  
է, նոյնչափ ալ փափաքելի բան է որ  
մեր ազգայինք ալ ուրիշ բարեկիրթ  
ազգաց պէս վառուէին ազգային ա-  
ւանդութեանց սիրովը, ու ձեռքեր-  
նէն եկածին չափ ջանային հաւաքել  
այնպիսի երգեր, անմեղ խաղեր,  
պատմութիւններ ու առակներ, ետքը  
ուրիշներուն ալ հաղորդէին՝ կամառ-  
անձին տպագրութեամբ, և կամ  
ազգային օրագիրներէն մէկուն խրկե-  
լով: Սենք աս մեր փափաքը ուրիշ  
ազգասիրի մը բերնէն ալ լսելով՝, և  
գործադրութեանն ալ օրինակը ու-  
րիշներէն առաջ տալ ուզելով, ահա  
կըդնենք հոս մէկ ազգային երգ մը  
որ Ս անայ ծովուն մէջ խղզուած  
կտրճի մը բերնէն շինուած է ան կող-  
մերուն մաքուր լեզուովը: Բնչափ  
է աս երգին պարզ և գեղեցիկ բանա-  
ստեղծութիւնը, և ազդու ու վառվը-  
ռուն ոճը որ կարդալու ատենդ կարծես  
թէ աշխարհաբառ ըլլալը մոռցնել  
կուտայ քեզի: յայտնի նշան է՝ որ միտ-  
քիդ հետ կըխօսի, ու սիրտդ կը-  
թափանցէ:

“Եւառով Բթամարայ ելանք,  
Տեխ աւանուց ճանապահ ինկանք:

Ոստանայ դէմերը մենք հասանք,  
Ս և աւուր սև արև տեսանք:

Թուխ ամպեր երկինք պատեցին,  
Բտող լուսնակ մէկտեղ կորսուցին,  
Պինդ պինդ քամիներ փռեցին,  
Բից ցամաք աչքէս խըլեցին:

Գողաց երկինք, գողաց գետին,  
Խռովեցաւ ջուր կապուտ ծովին:

Չորս տեխէն կըրակտաց երկին,  
Ս և սարսափ իջաւ իմ սըրտին:

Երկինք կայ՝ գետին չերևայ,  
Գետին կայ՝ երկինք չերևայ,

1 Արշալոյս Արարատեան. Թիւ 151:

Սարի պէս դնդըղներ կուգայ,  
Խոր անդունդ առջևս կըբանայ:

Նով, դու քոն Բ իրսիրես,  
Խեղճ անճարիս գութ մի անես:

Ձիկ քաղցր արևէս չըհանես,

Բարէսիրտ մահին չըմատնես:

Բման ծովեր, ահեղ ծովեր,

Ձիկ մի տանէք պաղի հովեր:

Ձեզ կաղաչեն իմ արտասունքներ

Եւ սրտիս հազար բիւր ցուեր:

Նով գազան ըսկի ողորմ չունի,

Պըլած սրտիս ձէնիկ չըլսի:

Բրուն երակներս կըպաղի,

Ս և գիշեր աչքերըս կիջնի:

Գնացէք ասէք իմ ծընողին,

Թող նըստի լայ իր սև որդին,

Թէ հանէս կուր եղաւ ծովին,

Թըռաւ գնաց արև կըտըրճին:”

Բաջին տան մէջ պատմական նախ-  
երգանքը շատ գեղեցիկ վերջացած է  
ետքի տողովը՝ թէ “Ս և աւուր սև ա-  
րև տեսանք”: Տեխ բառը դէպ է,  
այս ինքն դի, կողմ, դէպ ի: Երկրորդ  
ու երրորդ տներուն գեղեցկութիւնը  
աւելի կերևնայ սուղ ու կենդանի ըս-  
տորագրութեանը մէջ, որով կարծես  
թէ ալեկոծութիւնը աչքովդ կը-  
տեսնես, ու քու սրտիդ ալ կիջնայ ան  
սարսափ: Չորրորդ տան առջի  
երկու տողերը որչափ պարզ են, նոյն-  
չափ ալ ճշմարիտ ու բնական բանա-  
ստեղծութիւն: ան փոփոխ սարսափը  
որ մէյմը վեր նետուելու՝ մէյմըն ալ  
վար ընկղմելու ատեն կըզգայ խեղճ  
նաւակոծողը, ասկէ աւելի կենդանի  
ստորագրութիւն չէր կրնար ունենալ:  
Գնդեր ալիքներն են, “աբ” լեռ, “Յէ”  
զիս:

Որչափ գեղեցիկ ու բնական է  
ան աղաչանքն որ հինգերորդ ու վե-  
ցերորդ տներուն մէջ կրնէ դժբաղդը  
ծովին, իբր թէ խօսք հասկըցող զօ-  
րաւոր մարդու մը ձեռք ընկած ըլլար:  
բայց տեսնելով որ անիկայ մտիկ չը-  
ներ, անողորմ գազանի կընմանցնէ

ծովը, և վերջի յուսահատութիւն կը-  
յայտնէ: Աբանչելի է վերջի տան զգաց-  
մունքը և սրտաշարժ սէրը, որով բո-  
լոր աշխարհք մոռցածի պէս՝ միայն  
իր ծնողը կը հրաւիրէ ողբալու ան  
կեանքին վրայ որ անիկայ տուեր է  
իրեն, ու ծովը անխնայ կատաղութե-  
ռութեամբ վրայ է: «Ի՞նչու ա գնաց, կը-  
սէ, արեւ կտրա՞նք», ու կարդացողին  
միտքն ալ հետը կը թռչի. ինչպէս  
ամառ իրիկուն պայծառ արեւը մըտ-  
նելու ատեն միակերպ նայելով կար-  
ծես թէ կամաց կամաց ծովը կընկը-  
մի, սիրտդ անուշ տխրութիւն մը կիջ-  
նայ, և աչքդ ակամայ կը դարձնես  
ան վսեմ տեսարանէն:

Իհա այսպիսի բանաստեղծութի-  
ններն են որ ազգին անարատ ու սկզբ-  
բնական հանճարը կը հասկըցնեն մե-  
զի: Ինչարուեստ է ոտանաւորը, բայց  
կարծես թէ անոր համար ալ աւելի  
բնական է. վասն զի բնութեան ամէն  
գեղեցկութիւններն ալ թէպէտ հա-  
մեմատ են ու սիրուն, բայց մեր հա-  
շիւներուն ու չափերուն տակը ամէնը  
չեն իյնար, անոր համար աւելի կը-  
զմայլեցնեն զմեզ:

#### ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՆԴԻՐ

Եւթ խորժեաց անմեքանութեան հայոց 1:

#### Բ

Ո՞ր զտիրոս իշխանաց ի բռն ունի և ամենայ-  
նի է թագաւոր, ի նորա հրամանաց խաղայ ի մար-  
դիկ ոգի միաբանութեան կամ անմիաբանութեան.  
խնամք նորա բարձրաբարբառ քարոզէն զմիաբա-  
նութիւն ազգիս մերոյ. վկայեն նմին և անխօս տա-  
րերք, վկայեն և վէպք ազգաց և նախնեաց մերոց,  
վկայեն և օտարք և թշնամիք: Գատախազն և եթ  
որ յանդիմանութեան երկնից և երկրի ընդդէմ ար-  
ձանացեալ ասէ՝ թէ Չիք միաբանութի ի հայս...:  
Եւ զկարգ ոչ զարհուրիցի յանձն իւր՝ եթէ ի քը-  
նին մատչիցի դարուցն առաջնոց, յորս երջանկու-  
թիւն դարանակալ աթոռոց յաւիտեականին՝ էջ  
հանդեաւ զառաջինն ի գրգաստուն ծոց հայաստա-  
նեայց ի դրախտին փափկութեան: Գաւառք վե-

հավայք, որ ոչ միայն զհակառակ տարերաց ի  
հեշտ աղապատանս նկատեալ տեսէք, այլ և զան-  
տարրականն զհոգի ընդ հողոյդ ձերում խառնեալ  
սքանչելարութեամբ օրինակաւ: Յաշխարհն լուսեղէն  
ոչ հանդարտեաց զուարթունն հրանիւթ հաճ և  
հաւան կալ ընդ Աստուծոյ. ի ձեզ մարդ հողա-  
նիւթեայ և յետ գայթակղութեանն ոչ խզեաց ըզ-  
զօգ միութեան իւրոյ ընդ նմին: Ի ձեզ ակնարկեալ  
բնութիւնք համօրէն ի ծուփս անդ համաշխարհա-  
կան հեղեղաց՝ տեսին զնաւն հրաշաճեմ առ ձեզ  
հանգուցեալ: Ի լերանց ձերոց մշտնջենաւորաց  
սրացեալ աղու աղանդոյն ածէր բերէր զիւղ ձի-  
թեանոյ՝ կրկին միաբանութեան աւետչեայ, Աս-  
տուծոյ և մարդկան: Ի քեզ, ազատդ մեր Մասիս,  
տեսին հարբն մեր, և զգագաթամբք քովք ձգեալ  
զեթնարփի կամարն հաշտութեան, և ի համբոյր  
միաբանութեան կապեցան ընդ Աստուծոյ և ընդ  
միմեանս ցնծալիցք: Արտասահման ժառանգոր-  
դացս երկնից՝ միակ գրաւական և շաղկապ ընդ Աս-  
տուծոյ կրօնն սուրբ, յերկրի անդ մերում կան-  
գնեաց նախ զիւրն սեղան՝ և զնշանն արուանական յա-  
ռաջ քան զայլս մերն ընկալաւ պսակ արքունի ի  
գագաթան Աբգարու: Յերկրի անդ մերում երեւե-  
ցան առաջին ընտանիք, առաջին տոհմ, առաջին  
ժողովուրդ. և առաջին միաբանութիւն: Կախա-  
վկայք սխրալի միաբանութեանս Կոյ և որդիք նորա  
սրտիւք և մարմնովք անմեկին կացին յերկրէ ան-  
տի: Գեղանի ոգին միաբանութեան սարտուցեալ  
սոսկացեալ յաւերակաց ամբարտակին, ի հայա-  
ստան սրանայր, և անդ զբնակութիւն իւր հաստա-  
տէր: Մեկնեալ տոհմք ազանց ի Սենաարայ՝ ջը-  
րովին ըստ իւրաքանչիւր խառնախօս լեզուաց ընդ  
երեսս երկրի. մերքն միաբան և միաբարբառ միոյն  
հայկայ ճանաչին որդիք և վիճակ. և ի սերտ ևս  
պնդեալ զմիութիւն աշխարհին յընտանեկան կենաց  
առնեն սկիզբն, և մերժեն զօրէնս բազմակնութե-  
զառիթ ընտանի խռովութեանց:

Առ այլս յազգաց ամենայն տանուտէր ուրոյն  
քաղաքի և թագաւորութեան էր իշխան. զոր և տե-  
սանեմք յայտնապէս ի խուժան թագաւորացն Քա-  
նանու, յորոց զհարիւրսն Յեսու և Ադոնիթեղէկ  
միայն կոտորեցին. իսկ մեր նախարարք թէպէտ և  
փառօք և շքով ոչ ինչ նուազեալք քան զնոսա, միոյ  
գլխոյ անսային, և միաբանք էին ընդ նմա ի մարտ  
պատերազմաց. որպէս ահա և ի յարձակել անդ  
Նեբոքոլիթայ՝ փութայր Վարդոս և ի հայկ ապաւի-  
նէր: Բազում վտանգաւ անձանց խրատեցան այլքն  
գալ յօրէնս միապետութեան և քաղաքական կե-  
նաց. և իբրեւ ի հարկէ զամենայն իշխանութիւն ի  
մի ոք աւանդեցին՝ բռնաւորք ի ներքս անկան ի  
նոսա, և նեղութիւնք ի վերայ ժողովրդեանն կու-  
տեցան. վասն այսորիկ առ օրինադիրս անգրա-  
պաւինէին դարման չարեացն գտանել. իսկ մերոյ  
աշխարհիս նախնիսն թէպէտ և զնախարարեանն  
նուաճեալ ունէր, այլ քաղցրացաւ ամենեցուն գա-  
ւազան նորա, և իբրեւ զբնական օրէնսն՝ քաղաքա-  
կանքն ընդունելի մերոցն գտան:

Գաղաճանութիւն էին մերքն բնութեան մարդկան  
յաւուրց անտի Նեբոքոլիթայ. և խորագէտ խորհրդ-  
դով զալէտոս օտարաց ի խրատ զգուշութեանն  
առեալ, և զնէթ անգամ անմիաբանութեան հետ  
առնել հնարէին յազգէն. վասն այսորիկ պատուէր  
դնէր Արամ ազգացն նուաճելոյ՝ զտիրական բար-